

Ռաֆֆի

Չաիրումար

ԼԸ

ԼԸ

Բավական ժամանակ հեռանալով Ճանճուր Իվանիչից, մեր ընթերցողը մի անգամ գոնե շնտաբերեց, թե ու՛ր մնաց այդ մարդը, չնայելով, որ խղճալին այժմ ընկած է դժբախտության դառն հարվածի տակ:

Մենք մյուս անգամ կտանենք մեր ընթերցողին Ճանճուր Իվանիչի մոտ. նա այժմ հիվանդ պառկած է յուր մահճակալի վրա: Այժմ մեր հինավուրց բարեկամին դու չես գտնիլ այնպես, ինչպես էր նա առաջ, ազնիվ ընթերցող. նա այժմ բոլորովին փոխված է, նրա բոլոր մարմինը փքված տիկի է նմանում և մտուտ դեմքը այժմ մաշված, դալկացած, սարսափելի է ինչպես մահ, և նրա աչքերը, դուրս ընկած իրանց բույներից, վառվում են Էլեկտրական կրակով, որպես սոված գայլի աչքերը մթին գիշերային ժամուն:

Նա անտեր, անխնամ պառկած է մի փոքրիկ խոնավ սենյակում՝ յուր գործակատարի՝ Սիմոն Յագորիչի տանը, նրա մոտ նստած է և Սամիլ Պետրովիչը, որ եկել է մխիթարելու յուր անբախտ բարեկամին:

Առածն ասում է. «դժբախտությունը միայնակ չէ գալիս», նույնը և հանդիպեցավ մեր խղճալի Ճանճուր Իվանիչին: Սկսած այն օրից, երբ բաժանվեցանք մենք նրանից, անբախտությունները միմյանց ետևից սկսան պաշարել նրան, մի կողմից տիկին Բարբարեի և օրհորդ Սոֆիի շռայլ ծախսերը օրըստօրե ավելանալով՝

բոլորովին մաշեցին նրա հարստությունը, մյուս կողմից՝ նա վնասվելով յուր կապալաների մեջ, նրա տունը և շարժական կայքերը աճուրդի դրվեցան արքունի փողի փոխարեն: Վերջին անգրը մինչ այն աստիճան գարհուրելի հարված էր խղճալի Ճանճուր Իվանիչի համար, որ նա կաթվածահարվելով՝ անդամալույծ դարձավ և կիսակենդան ընկավ անկողին՝ ողբալի կերպով սպասելով մահվան, որ հանգիստ առնի:

Փիքր մի՛ անի, Ճանճուր Իվանիչ, ասում էր Սամիլ Պետրովիչը, էս աշխրիքի բանը էդպես է. սանդուղքների պես մինը դվեր է գնում, մեկելը ցած է գալի. էդ ամենը աստժու ձեռքին է. միր ձեռքին վուչինչ չկա. մարդի ճակատին ինչ վուր գրած է, էն պտի ըլի . Հոբ երանելին միտդ բի՛, քանի քամբախտությունների մեջ ընկավ, վուրթկերանցից, աղջկերանցից, տանից, տեղից, մի խոսքով՝ իր ամեն հարստութենից գրկվեցավ, մարմինը քրքրվեցավ, օրթունքն ուտում էր նրա շանը, մադրամ ինքը էլի չէր նիղանում, էլի իր աստժուն փառք էր տալիս:

Խղճալի Ճանճուր Իվանիչը խորին անզգայությամբ դրված լինելով յուր մահվան խանձարուրի մեջ, ամենևին չէր լսում Սամիլ Պետրովիչի մխիթարանքները: Նա ընկղմված էր երևակայական ցնորքների մեջ:

«Տեհա՞ր, Սիմոն Յագորիչ, վու՞նց խաբեցի քու Կուզմինին... չէ, դուն չիս գիդի իմ ուստութիւնը. էս սատանին կու նալիմ . . . հիմի գնա դո՛չաղ կաց. ինչպես գուզիս՝ շինե կագոննի տնիրը, էդ շանվուրթի ինժիները էլ չի ասի՝ լամա՛յ... Ես նրա ռեխը մե բան քցեցի՝ նա էլ չի հաչի քիզ վրա...»:

Խղճալի Ճանճուր Իվանիչը, յուր մահվան գառանցանքի մեջ, երևակայությամբ դարձյալ գնացել էր Կավկաս. նա խոսում էր յուր գործակատարի հետ և պարծենում էր յուր գործունեության վարպետություններով:

Սիմոն Յագորիչը լսելով յուր տիրոջ ծանոթ խոսքերը, անցյալը մե ակնթարթում նրա աչքի առաջ հանդիսացավ, նա հիշեց յուր Կավկայի կյանքի ոսկեդարը, երբ այնքան առատ հունձ էր անում. նա հիշեց վերջին դժբախտությունները, և նրա սիրտը փղձկեցավ:

«Է՛յ, կուշեր, ու՞մն ին էտ ձիանիրը... ու՞մն է էտ կառեթը... (շարունակեց հիվանդը յոր գառանցանքը) նա ինձ գլուխ է տալիս . . . կոսիս թե ես դրա աղան ըլիմ . . . Հա՛... հա՛... հա՛... իմն ե՞ն... կնիկս առնել էրի՛տ... ա՛խ, անհծյալ լինիք դուք, Բարբարե, Սոֆի... Դուք իմ տունը քանդեցիք . . . »:

Խե՛ղճ մարդ, կրկնեց արտասուքը սրբելով Սիմոն Յագորիչը, յոր տան անկարգությունները մահվան դեմ էլ նեղացնում են իրան . . .

Մի քանի րոպե լոեց Ճանճուր Իվանիչը և շարունակեց վրացերեն լեզվով .

«Վաթսուն տարի շարշարվեցա, հոգի, մարմին, հույս, հավատ և ամեն ինչ մաշեցի... Հարստություն ժողովեցի, տուն ու տեղ ունեցա, բոլորը մի քանի րոպեում ջնջվեցավ . . . Անհծյա՛լ աշխարհ, այս է քո էհտիբարը... ի՞նչու չես գալիս, սիրելի մահ . գնանք քեզ հետ մյուս աշխարհը, տեսնենք այնտեղ ի՞նչ կա . . . Բայց նա այս աշխարհի նման ի՞նչպես կլինի... այնտեղ ձուկը, Կախեթու գինի, փողրաթներ չկան... այնտեղ փող չկա... այնտեղ բոլորն աղքատ են... այնտեղ հրեշտակներն էլ մերկ են ման գալիս . . . »:

Նա փոխեց յոր խոսքը.

«Ա՛խ, Սոֆի, Սոֆի... անհծվի՛ս դու, անզգամ աղջիկ.. . դու իմ տունը իստակ քանդեցիք . . . քեզ վրա որքան մսխեցի իմ սիրելի կոպեկները... նրանք էին այնքան դառն հոգսերի... այնքան սև օրերի... նրանք իմ արյան, իմ կյանքի, իմ դառն քրտինքների գինն էին... Ա՛խ, ուսու՛մ, ուսու՛մ... թքեմ քո մոզոնողի երեսին... դու փշացրիր իմ աղջիկը... նա թողեց մոր տունը, ձգեց յոր ծնողները և փախավ մի շառլատանի հետ... Ա՛խ, ուսու՛մ, ուսու՛մ, անհծվի՛ քո մոզոնողը... Չէ՛, այդ ուսում չէր... այդ գա՛հրումար էր...»:

Էլ չխոսեց խղճալի հիվանդը, վերջին խոսքերով նա կնքեց յոր մահկանացուն:

ԿՏԱԿ

Ա

Թըվին հագար ութ հարուր
Օխտանասուն ու մեկին,
Հայուց քրոնիկոնի
Ղվինոբիս թըվի հընգին:

Ես՝ Ղագո Իվանիչս
Դեդեյուլ ու մամեյուլ՝
Օջախի վուրթի, քաղկցի,
Օխտը պուրտից պատվավուր:

Ուշքս ու միտքս գլխումս,
Լավ ուղուփով, խելացի,
Իմ մեղավուր ձեռքովս,
Էս անդերձը գրրեցի:

Իմ խոստովնահեր տեր-տերը
Տեր-Ճիպինն ու Բաստանը,
Սամիլն ու Սիմոնը
Չուրսնեվետ ին մոծամա:

Ճակտիս գիրը թամամ է,
Ես էլ շատ չիմ ապրի,
Երեք քսան տասիրեք
Անց իմ կացրի էս տարի:

Ես շատ ումբըր քաշեցի,
Շեն մնա աստծու տունը,
Քեփ ու սափա արեցի,
Դարդ չըմնաց իմ սրտունը:

Փող ու փարա դաղեցի,
Տուն ու տիղի տեր դառա,
Փողոցումը դուքաննիք
Ու մե քարվասլա առա:

Աշխրքիս ամեն փառքիրը
Վայիլեցի, լիացա
Մագրամ փողիցը մենակ
Չըլիս ես չըկշտացտ . . .

Կախեթու գինին էնքան,
Վունց որ ին դեղի կաթը,
Ես շատ անուշ արեցի,
Առա նրա լագաթը:

Դոշ, գուրգիել, խիզիլալեն
Միշտ դրած էր ին սուփրում,
Առանց թերխաշ ցոցխալի
ճաշ չիմ կերի ին օրում:

Օրթաճալի բաղերում
Քեփ ին արի համաշա,
Իմ գունայի ձենենեն
Ո՞վ չէր գալի թամաշա:

Բայց ծերության հասակում
Դարդս էլավ անդարման.
Էլի աղքատ, առանց փող.
Ես գնում իմ գերեզման . . .

Բ

Իմ քաղկրցի ախարտիք,
Մեռնի՛ս ձիր ազնիվ հոգուն,
Ձիզ ես օրթում եմ տալի՛
Ջրկինինց եկեղեցուն .

Ձիզ ես օրթում եմ տալի
Սուրբ Մողնի, սուրբ Թելեթին,
Սուրբ Ջիգրաշնին գորավուր,
Մեկել սուրբ Շահնաբաթին .

Վուր դուր էս օրես էդնեն
Էս իմ անդերձը կարթաք,
Ու իմ գրջլտաժ հոքուն
Օղորմին էլ հիտը տաք:

Իմ Կինքիս պատմութիւնը
Ձիզ թո՛ղ ըլի օրինակ,
Ինձնեն դուք խիլք սովրեցեք,
Վուր չըննաք խիղճ, դարդակ:

Երբ արևի դուր ծեքին
Աստրծուն աղոթքնիր կոնիք,
Ան ձիր դուշմընի գլխին՝
Ուշունց, անիծք կու թափիք:

Պարտական ըլիք՝ թե չասիք
Էս անիծքնիրն էսթավուր՝
«Սուրփի Բեթխային, Թաժմինդա

Ծիրանավոր գորավոր,

Ըշկոլեքը, վարժատնիք,
Արեք քարքանդ, բրիշակ,
Վուր միր վուրթիքը խիլքենն
Չըլին, ու չդառնան էշակ»:

Ա՛խ, ինչ ասին, ախալըրտիք,
Ըշկոլեք մոգոնողին,
Վուրթիքս ուսման տվի,
(Ափսուս՝ մսխած իմ փուղին...

Բայց դուս էկան շարլատան,
Իմ տունն արին վիրան,
Շայի-բիստիս մսխեցին,
Չան ու ջիգարս կերան...

Գ

Էդ ուսում ասած բանը՝
Դրուստ անիծք է, դիախ,
Ով վուրթուն ուսում կուտա,
Նա տուտուց է ու սարսաղ:

Ձիր տղերքը թող սովրին
Վրացեվար գրիլ, կարթալ,
Էլ չէ նրանց հարկավոր
Ուրիշ բանով ուսում տալ:

Աղջկերանցը խո պետքը չէ՛,

Վուր էստունք էլ սովորին,
Ու սիրեկաին գիր գրին,
Ջրհեղ տղերք հուրս անին:

Ձիր քուլփաթի հիտ խոսիք
Ամեն վուխտ վրացեվար,
Հայուց լիզուն պէտքը չէ,
Անճոռնի է ու խավար:

Թե հայեվար դուք խոսիք,
Ան սովրեցրնիք ձիր տղերքին,
Աստված վկա, էն կինքում
Էլ չի պրծնի ձիր հոքին:

Ձիզ կըպրի կարասումը
Կերե վառած թեժ կըրակ,
Չուն ձիր վուրթիքը կուլին
Կոռ ու գոկ, շանճըրագ:

Հայեվար դուք մեկ-մեկուն
Չըլի վուր բարևներ տաք,
Ան ձիր մեռըլի հոգուն
Էդ լիզվով աղոթք կարթաք:

Չուն հայեվար աղոթքը
Աստծուն իսկի չի լսի,

Աստուծ ինքը վրացեվար
Միշտ կոսե ու կու խոսի:

Ձիր կնանիքը, տղամարդիք
Թե մեռըլին կոնին սուք,
Վրացեվար վուխք ասին,

Վուր ընդունվի արտըսուք:

Թե վուր Թելեթ, Խութեբա
Ձիր քուլփաթով ուխտ գնաք,
Վրացեվար սրբփերուն
Ձիր աղոթքնիրը կարթար:

Վուր ձիր լեզուն հասկանան,
Ու կատարին ձիր մուրագ,
Հայուց լեզվի աղոթքով
Սրբփերուն կոնիք տնագ:

Դ

Ձիր տներունը հայերից
Դուք չըպահիք քոժ ու բիջ,
Թե վուր պահիք, ձիր գլխին
Կուլի աստծու մինձ պատիժ:

Չունքի ձիր պատիկները
Կուի վուր նրանցնեն սովրին
Հայուց լեզվի խոսիլը,
Կոռ դառնան ու գրժվին:

Միշտ վրացի, իներել,
Թուշ ու խեվսուր, օսերուն,
Պահեցեք ձիր տներում,
Վուր լավ կոթին ձիր վուրթուն:

Ձիր դուքներու դավթարը
Չըլի վուր գրիք հայեվար,

Վրացեվար գրեցեք,
Լավ շնուքով, մարթավար:

Թե հայեվար դուք գրիք,
Կուլի տուտուց մի հեքիաթ,
Ու աստուծ ձիր առուտըրին
Չի տա խեր ու բարաքաթ:

Ձիզ գեթաղվա, մի բան էլ
Միտս էրի սուրբ Թելեթ,
Թե ուզում իք փուղ դաղիլ
Պիտի ծախիք դալբ բիլեթ:

Շանփուրի տղեն, Բուրնութին
Հագարներով դաղեցին,
Ջագրանիցենեն բնրին
Շինովի ասիզնացին:

Չուն հալալ աշխատանքով
Ո՞վ դաղի միլիոննիր,
Հառամ փուղն էր, վուր շինից
Փաբրիկեք ու մինձ տընիր:

Ուխտ դրեցեք՝ ձիր կինքում
Տասն անգամ կուտը նընկնիլ,
Ու հարյուր հագարներով
Ամեն գամին կըլանիլ:

Էն վուխստը դուք կու թողնիք
Ձիր տղերանցը, անգուման՝
Միլիոններով մանեթնիր
Ու հարուր հագար թուման:

Էստունցմեն մի ամանչիք,
Էս է հիմի ադաթը.
Հառամ փուղը հալալ է,
Վունց վուր ձիր դեղի կաթը:

Նետավի, ինձի աստված
Ծիրութինս դարձրներ,
Ան իմ դեղեն՝ Կեկելոն
Ինձ նուրից վուրթի ծներ,

Մեկել կուտր ննգեի,
Մեկել փողրաթ բռնեի,
Ու նրա էղնեն ուրախ,
Հանգիստ սրտով մեռնեի...

Ե

Բայց հիմի ջեր աշխարհից
Չէ կշտացի իմ աչքը,
Երբ վուր ես փիքր իմ անում՝
Էն կինքումը բան չըկա...

Ասում ին, բաղ ու բաղչա

Ունի աստրծու դրախտը,
Թե ինձ էնտեղ կու տանին,
Ինչ լավ կուլի էն վախտը:

Ախ, միր օրթաճալի պես
Վո՞ւնց կուլի էն բաղն ու բախշեն.
Ո՞վ տրվի էնտեղ քեփ,
Ջուռնա, դափն ու քամանչեն:

Ասում ին, արթարներուն
Գինի կու տան անպատճառ,
Բայց էն գինին վո՞ւնց կուլի
Կախեթու քաղցրը մաճառ:

Ասում ին, էն կինքունը
Մարդիկ վուչինչ չին ուտում,
Աստրծու փառքով կշտացած
Մարդն ուրախ է իր սրտում:

Դե՛, արի դու դիմացիր,
Ի՞նչ պիտ ըլի քու հալը,
Երփ սուփրունը չունենաս
Գինի, գուրգել, խիզլալա:

Ասում ին. էն կինքունը
Մարդիք տընիր չին շինում,
Վուչ մշակնիր ին բանում
Միրգոնի մաշինում:

Թե վուր դուրթ ըլի էստունք,
Վայի մե, էլ չի ըլի փողրաթ,
Ինչո՞վ պիտի փուղ դադիս,
Տուն, տիղ պահիս ու քուլփաթ:

Ձիգ գեթաղվա, քաղկըցիք,
Էդ խոսքիրը միտը բերեք,
Քանի սաղ իք քեփ արեք,
Փող դաղեք, անուն հանեք:

Արքայութենում, ախպրրտիք,
Էնտեղ վունչինչ ձիգ չին տալ
Վուչ Ստանիսլավ, վուչ Աննա,
Վուչ օսկենեն մինձ մենդալ:

Արքայութենում, ախպրրտիք,
Փողրաթ չըկա, փուղ չըկա,
Ինչո՞վ պիտի լիանա
Փողի կարոտ միր աչքը:

Հրիշտըկնիրը Էնտեղ
ին դիփուն,
Ումի՞ց պիտի փուղ գըջլինք,
Վայ միր օրին, միր հոքուն...